

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

Г. Л. Аркушин (Луцьк)

УДК 811.161.2'282.2'373.2(477.8)

ВПЛИВ ГОВІРКОВОГО ОТОЧЕННЯ НА ЗООНІМИ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Хоч українські словники термін *зоонім* тлумачать як однозначний (пор.: „Власна назва (кличка) тварин” [Укр. мова 2000 : 194], „Власна назва (кличка) домашньої чи дикої тварини” [Бучко 2012 : 92]), однак у сучасних дослідженнях уживають його у двох значеннях, як це відбито у Вікіпедії: „Власна назва віку, вікостатевої групи або й окремої особини тварин; прізвисько для тварин”, тобто *зоонім* – це 1) загальна назва тварини (апелятив) і 2) власна назва тварини (кличка, тобто онім); пор. назви статей у пошукових системах Інтернету: „Символічне значення зооніма *кінь*”, „Метафоричний потенціал зооніма *собака*” та ін.

У статті терміни *зоонім* і *кличка тварини* вживаємо як синонімічні.

Так уже сталося, що клички тварин – найменш вивчений шар онімної лексики порівняно з антропонімами чи топонімами. Безперечно, однією з причин цього є те, що клички побутують в усному мовленні, а тому для студій над ними спершу потрібні фіксації, яких якраз і обмаль. Поки що можемо назвати лише одне лексикографічне зібрання – „Словник зоонімів північно-західної України” [СЗ], який можна використати для досліджень цього шару лексики. Зауважимо, що народна зоонімія відчутно відрізняється, напр., від тієї, що використовують для найменування корів у племінних фермах чи для коней у конефермах, так само існує різниця між кличками міських тварин (котів, кімнатних песиків) і сільськими. Зазвичай сільські жителі не держать папуг, хом’ячків, морських свинок, акваріумних рибок та ін., тому й репертуар сільської і міської зоонімії відчутно відрізняється.

Найбільший внесок в українську зоонімологію зробив закарпатський учений М. Сюсько [Сюсько], із сучасних дослідників – черніговець В. Топтун [Топтун], а у всеслов’янському контексті польський професор С. Вархол [Warchoł]. Ці вчені досліджували переважно мотивацію та способи творення таких власних назв.

Хоч народний зоонімікон сформований за своїми внутрішніми законами, однак надзвичайно мінливий: здебільшого репертуар українських традиційних кличок поступово відходить у минуле, поповнюючись перейнятими з художньої літератури чи кінофільмів кличками та модними в певний період іншомовними словами. Але зоонім не живе поза людським суспільством, він єднає людину зі світом тварин. Оскільки більшість „великих” домашніх тварин (коні, корови, кози, свині), як і „менші” (собаки, коти, птиця), проживають у сільській місцевості, то на їхні клички „накладаються” також особливості говірки

кожного конкретного населеного пункту. Отже, мета статті – простежити, які особливості говірки впливають на фонетичне оформлення та словотвір народних кличок тварин північно-західної України (такий вплив наявний і в зоонімах-апелятивах, пор.: *кур'ова, суб'ака, кон'* || *кин'* || *кун'*, *кит* || *кут*, *г'інд'ук* і т. д., але найбільше виявлений саме в онімах).

Аналіз кличок тварин зроблено за матеріалами „Словника зоонімів північно-західної України” [СЗ], основою якого стали студентські записи впродовж останнього чвертьстоліття, доповнені матеріалами аспірантів і викладачів. У статті, як і в словнику, ужито такі терміни: *ваконім* – кличка корови, вола, *гіпонім* – кличка коня, *капронім* – кличка кози, *кінонім* – кличка собаки, *кунікулонім* – кличка кролика, *овіонім* – кличка вівці, барана, *орнітонім* – кличка птаха, *порконім* – кличка свині, вепра, *феліонім* – кличка кішки, kota (див.: [Бучко 2012]).

Оскільки в словнику представлено записи з території північно-західної України, де переважають західнополіські й волинські та частково середньополіські говірки, то паралельно з кличками тварин подаємо апелятиви, у яких теж відбито ці найбільш характерні особливості говірок.

Перше, що впадає у вічі, тобто долинає до нашого вуха, – це **фонетичні риси говірки**, які відзначені навіть у кличках іншомовного походження. У **вокалізмі** виявлено такі особливості:

1) доволі чітко в зоонімах відбито говіркове „укання”: а) у переднаголошеному складі: ваконіми *Вул'ошка, Вур'она, Рум'ашка, Кумсум'олка*, гіпонім *Хум'а*, кінонім *Вул'оска* (з довгою шерстю), козел *Бур'іс*, курка *Гулуш'єя*, феліоніми *Бурс'ук, Кулуб'ок, Кул'ода* та ін.; б) рідше в післянаголошеному складі: гіпонім *Іван'увич*, кінонім *Біл'учка*; пор. у різних позиціях: кінонім *Пукуті'лу* (< покотило); – (ця фонетична риса характерна для волинських і західнополіських говірок, пор.: *гулува', мулук'о, музул', худі'ти, рубі'ти* та ін.);

2) наближення ненаголошеного [є] до [и] або повна заміна: а) зрідка в переднаголошеному складі: ваконім *Бир'єска*, бик *Стип'ан*, феліонім *Ацит'он*, кінонім *Бисф'остик*; б) переважно в післянаголошеному складі: ваконім *Б'очичка* („дуже огрядна”), порконім *Д'янчинко* (куплений у Данченка), феліонім *П'опил*; – (характерно здебільшого для говірок західно-середньополіського порубіжжя: *пт'ашичка, кні'жичка, ск'ажимо* і навіть у дієслівних формах *буду'ймо* || *буду'ймо*, *гра'ймо* || *гра'ймо*, *мал'у'ймо* і т.ін.);

3) обниження наголошеного [и] до [є]: ваконіми *Л'єса* (з плямою на лобі), *Р'єжа*, теля *Носк'є* (з білими передніми ногами), гіпоніми *Ворон'єй, Гавр'єло, Др'аб'єна, Зор'єна, С'євий, Т'єхій*, капронім *Бл'єскавка* („так злякалась блискавки, що відірвалась із прив'язі і втекла”), качка *Д'єчка*, гусак *Гр'ець*, курка *Гулуш'єя*, лелека *Іванч'єха*; – (таке обниження характерне для північно-західної частини Волинської області

та для крайнього заходу волинських говірок: *жéто, рéба, кéдати, булé, робéли, ходéли*);

4) уживання [и] в новозакритих складах на місці давнього *o, що відповідає сучасному літературному [і]: ваконім *Нічка*, кінонім *Снип*, феліонім *Зірочка*; – (це одна з найхарактерніших рис західнополіського говору: *стил, виз, ниж, нич, плит, вин, твиї, миї, свиї* та ін.);

5) [у] в новозакритих складах на місці давнього *o, що відповідає літературному [і]: гіпонім *Однобу́к* (з викривленим боком), ваконіми *Бу́льша* і *Ну́чка*, феліонім *Сму́лка* (кольору смоли); – (особливість говірок західно-середньополіського порубіжжя: *стул, нуж, нуч, кун', кут, снуп, свуї* і т. д.);

6) збереження давнього *o в новозакритих складах: гіпоніми *Гром* і *Сóкол*, ваконіми *Смо́лка* („чорної масті”), *До́йка* (добре доіти), *До́йна* (дає багато молока), *Но́чка* (чорної масті), феліонім *Білоно́жка*, півень *Розбо́йник*; пор. також ваконіми *Анто́новка* і *Майо́вка* (народжена в травні), гіпонім *Кондра́т*, феліонім *Сороко́вка*, орнітонім (лелека) *Яков*; – (факультативно трапляється в усіх говірках дослідженої території: *ра́дос'т', ста́рос'т', но́ш'ка, сто́л'чик*);

7) уживання [о] на місці [е]: ваконім *Биро́ска*, гіпонім *Ві́тьор*; – (це явище поширене в говірках північної частини Волинської області: *биро́за, кл'он, т'оплиї, варо́ниї, пичо́ниї*);

8) перехід наголошених [а] в [е] після шиплячих та м'яких приголосних: ваконіми *Бурчже́нка* (куплена в с. Бірки) і *Впале́нка*, феліонім *Мн'є́сник* (краде м'ясо), орнітонім *Вороне́ка*; – (характерно для північно-західної частини західнополіських та крайнього заходу волинських говірок: *ш'є́пка, ж'є́р, з'є́т', п'є́т', намовл'є́ти, д'є́кувати* і т. д.);

9) вставні голосні між приголосними для легшої вимови: кінонім *Вою́н* (‘в’юн’, бо *вельми швидкий*), феліонім *Ті́гер*, орнітонім (гусак) *Же́нтельмен*; – (факультативно в багатьох говірках, пор.: *ме́тер, к'іло́метр, конове́рт, норомáл'ни, пал'іто́, с'іл'ра́да*).

Особливості консонантизму:

1) оглушення дзвінких приголосних в абсолютному кінці слова або перед наступними глухими: кіноніми *Алма́с* і *Рутько́*, ваконіми *Бире́ска* і *Лю́пка*, феліонім *Білуно́шка*, гіпонім *Чупчик* (з довгою гривою); – (ця особливість властива всім говіркам північно-західної України: *сте́шка, с'н'іх, зуп, дуп, д'ат'ко*);

2) ствердіння [р']: ваконім *Раба́*, кіноніми *Морачо́к*, *Ра́тко* || *Рабо́*, *Рабе́йкій*, порконім *Рабі́й*, курка *Рабу́ля*, гіпонім *Гандру́шка*; – (поширене явище на досліджуваній території: *бу́ра, бура́к, радо́к, порáдок* та ін.);

3) ствердіння [ц']: ваконім і кінонім *Лисі́ца*, кінонім *За́єц*; – (характерна риса середньополіських говірок: *тили́ца, зові́ца, рузу́мница, па́лец, ро́биц:а, смийе́ц:а*);

4) утрата проривного елемента в африкатах: кінонім *Звóник* (голосно гавкає), феліонім *Гу́зик* (маленький), орнітонім (гусак) *Жéнтельмен*; – (діал. *гуз'ік* ‘гудзик’; пор. *звóни*, *звоніти*, *жм'іл'*, *хожу́*, *вожу́* та ін.);

5) ствердіння губних перед [i]: ваконім *Било́ха* || *Бильо́ха*, феліонім *Билья́к*; – (трапляється факультативно на всій території: *бидн'ак*, *бидола́ха*, *видро́*);

6) поява [й] між губним та наголошеним [i], що з давнього *ē (ѣ): ваконім *Бйі́ла*, феліонім *Бйі́ли(ї)*, гіпонім *Вйі́тер*, кінонім *Бйі́лка*; – (це явище зафіксовано в говірках перехідного типу між західно-і середньополіськими: *бйі́г'ти*, *вйі́ра*, *вйі́тер*, *вйі́дра*);

7) вимова [ги], [ки], [хи] як [г'і], [к'і], [х'і]: кіноніми *Ді́кій*, *Рабéйкій*, *Тéхий*, *Хі́трий*, феліоніми *Кісі́ль* і *Сі́рейкій*; – (говірки західно-середньополіського пограниччя: *но́г'і*, *г'інути*, *ру́к'і*, *к'ідати*, *му́х'і*, *х'ітри* і т.д.);

8) вимова [ф] як [хв]: ваконім *Грахві́нька*, кінонім *Хведо́т*; пор. ваконім *Пасо́ля* („білої масті з рудими плямами”); – (це явище трапляється на всьому ареалі: *хвэрма*, *шохвэр*, *хвáiний*; діал. *пасо́ля* ‘квасоля’);

9) приставні приголосні: гіпонім *Гандру́шка*, індик *Гіндію́кало*, гуска *Годáрочка*; – (приставний [г] найбільш характерний для говірок східної частини досліджуваної території: *годі́н*, *гокно́*, *госин'*, *год'йіа́ло*, *годе́жа* і т.д.);

10) вимова звукосполюки [ле] як [л'е]: ваконім *Валенті́нка*, кінонім *Вале́т*, феліонім *Ле́жень*; – (спорадично на всій території: *ал'е́*, *кл'е́й*, *кл'е́йіти*, *л'е́пне*).

Наголошення зоонімів. У кличках тварин збережений той самий наголос, що й в апелятивах, які стали їх твірною основою (насамперед це стосується накореневого наголошення якісних прикметників): ваконіми *Тве́рда* („бо тверде вим'я”), *Я́сна*, феліонім *Лéхкий*, гіпонім *Шві́дкий*; – (ця особливість поширена на всій досліджуваній території: *ва́шкиї*, *про́стиї*, *йáсний*, *мн'áкий*, *тве́рдиї* і т. д.).

Серед **морфологічних особливостей** відзначимо: а) уживання повної нестягненої форма прикметників: курка *Чуба́тая*, ваконіми *Мала́я*, *Молода́я* і *Стара́я*, орнітонім *Хі́трая*; – (такі форми вживані спорадично в усіх говірках досліджуваної території: *га́рнаїа*, *хоро́шайа*, *молода́їа*, *прац'ові́тайа*); б) утрата кінцевого [й] у прикметниках ч. р. Н. в.: гіпоніми *Була́ни* і *Ка́ри*, кінонім *Бо́си*, орнітонім *Мали́*; – (найхарактерніша риса середньополіських говірок: *га́рни*, *до́бри*, *зеле́ни*, *те́пли*, *ра́ди*, *висо́к'і* і т.д.); в) відмінність в оформленні роду між діалектизмами й літературними відповідниками: ваконіми *Лі́тра* (дає мало молока), *Та́нка* (з великим животом), феліонім *Ті́гра* || *Ті́гра*; г) пор. феліонім *На́ший*, що постав за зразком до інших присвійних займенників *мії*, *твій*, *свій*; – (уживання форм *ва́шиї* і *на́шиї*).

Словотвірні особливості: ваконіми *Малéйка*, *Манéйка* і *Малéнька*, феліонім *Сірейкiй*, кінонім *Рабéйкiй*, телиця *Піриéнка* (з *першим телям*), гіпонім *Марйóха*, кінонім *Чорнозух*, феліонім *Чорнолáп*, папуга *Жовткó*, індик *Гiндюкало*, пор. кінонім *Гiтляр*.

Лексичні діалектизми як твірні основи зоонімів. Використані номени з таких шарів лексики:

а) назви побутових речей: феліонім *Гвоздь* (*міг у будь-яку щілину залізити*; діал. *гвоз'д'* ‘цвях’), гіпоніми *Ва́цик* (діал. *ва́цок* ‘наполовину заповнений мішок; клунок’) і *Ку́льба* (*накульгує на одну ногу*; діал. *ку́л'ба* ‘милиця’), курка *Колошва́та* (*ноги в пір'ї*, діал. *колóшва* ‘холоша штанів’), кінонім *Тібель* (‘тонкий і довгий’) (діал. *тібел'* ‘довгий кілочок для з'єднання брусів у стіні будівлі’);

б) назви тварин і комах: ваконім *Муті́лка* (діал. *мут'ілка* ‘метелик’), гіпоніми *Медві́дь*, *Пчóлка* (*працьовитий*), кіноніми *Воробéль* (діал. *воробéл'* ‘горобець’), *Бéдрик* (*за вухом чорні крапочки*; діал. *бéдрик* ‘сонечко семикрапчасте’);

в) анатомічні найменування: ваконім *Тильба́та* (з *великим животом*), феліонім *Ма́цько* (діал. *ма́ц'ко* ‘шлунок’), курка *Кавду́нка* (*багато їсть*), кунікулонім *Ку́льша* (з *відрізаною лапкою*; діал. *ку́л'ша* ‘скалічена нога чи рука’); пор. кіноніми *Кудла* і *Кудла́й* (діал. *ку́дли* ‘кучеряве і нерозчісане довге волосся’);

г) назви рослин та їхніх плодів: ваконім *Барабо́ля* (*корова круглої форми*);

г) різна оцінна лексика: кінонім *Бóвдур* (*кінолог не зміг навчити команд*), ваконіми *Бóвдур* (*вертаючись із пасовища, минала свій двір*), *Озéмуха* (*народжувала телята через рік*; діал. *озéмуха* ‘ялова корова’), *Жу́ча* (діал. *жу́чий* ‘чорний’), гіпонім *Здракува́тий* (*боягузливий*), кінонім *Нéнза* (*постійно скавучить*);

д) слова з дитячого лексикону: ваконім *Бубка* (*маленька; буба* ‘ягода’), кіноніми *Буба* (*кругленький*), *Дю́дя* і *Зю́зя* (діал. дит. *з'у́з'а* || *д'у́д'а* ‘холод’), феліоніми *Зю́зя* (*боїться холоду*), *Зю́зик* (*короткошерстий, тому мерзне*), *Бубочка* (*маленький*);

е) жаргонізи: феліоніми *Паха́н* (*його слухався навіть пес*), *Шкет*; кінонім *Ті́па*.

Отже, клички тварин – це оригінальний шар онімних номенів, відкритий для доповнень лексемами народної мови, тому говіркове оточення і впливає на побутування цих зоонімів. Аналіз насамперед фонетичних особливостей такої лексики стає характеристикою особливостей говірок певного регіону. Зазначимо також, що за мотивацією та словотвором клички тварин найближчі до людських прізвиськ, пор. паралелі (за ‘Словником прізвиськ північно-західної України’ [СП]): ваконім *Ця́ця* – прізвисько *Ця́ця*, гіпонім *Бі́лкó* – прізвисько *Бі́лкó*, кінонім *Жук* – прізвисько *Жук*, кінонім *Нік* – прізвисько *Нік*, феліонім *Глу́шман* – прізвисько *Глу́шман*, порконім *Круц* – прізвисько *Круц*, орнітонім *Чуба́ра* – прізвисько *Чуба́ра* та ін.

Як бачимо, для характеристики говіркових особливостей стануть у пригоді також видання словників зоонімів з різних регіонів України.

Література

Бучко 2012 – Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / Д. Бучко, Н. Ткачова. – Х. : Ранок, 2012. – 256 с.; **СЗ** – Словник зоонімів північно-західної України / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. – 288 с.; **СП** – Словник прізвиськ північно-західної України : у 3 т. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 1 – 3; **Сюсько 1985** – Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові / М. І. Сюсько. – Ужгород : УЖДУ, 1985. – 63 с.; **Сюсько 1988** – Сюсько М. І. Статус зооніма в онимической системе : ономастиол. аспект / М. І. Сюсько. – К. : УМК, 1988. – 86 с.; **Сюсько 1989** – Сюсько М. І. Способы и типы деривации в зоонимии / М. І. Сюсько. – К. : УМК, 1989. – 48 с.; **Сюсько 1991** – Сюсько М. І. Современная народная зоонимия (зоонимикон украинцев района Карпат) / М. І. Сюсько. – Нови Сад, 1991. – 46 с.; **Сюсько 2011** – Сюсько М. І. З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімикон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов / М. І. Сюсько. – Ужгород : Гражда, 2011. – 270 с.; **Топтун 2010** – Топтун В. М. Взаємозв'язки антропонімів і зоонімів в українських говорах Чернігівщини / В. М. Топтун // Наук. зап. Ніжин. держ. пед. ун-ту ім. М. Гоголя. – Філологічні науки. – 2010. – С. 75 – 77; **Топтун 1999** – Топтун В. М. Зооніми в творчості Олександра Олеся / В. М. Топтун // Наук. зап. Ніжин. держ. пед. ун-ту ім. М. Гоголя. – Філологічні та історичні науки. – 1999. – С. 65 – 67; **Топтун 2003** – Топтун В. М. Зооніми в складі фразеологічних одиниць (за матеріалами роману М. Стельмаха „Дума про тебе”) / В. М. Топтун // Наук. зап. Ніжин. держ. пед. ун-ту ім. М. Гоголя. – Філологічні науки. – 2003. – С. 24 – 26; **Укр. мова 2000** – Українська мова : енциклопедія / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.; **Warchoń 1993** – Warchoń S. Kwestionariusz do badania zoonimii ludowej w Polsce / S. Warchoń // Rozprawy Slawistyczne. 8. – Lublin, 1993. – 247 s.; **Warchoń 1996** – Warchoń S. Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich / S. Warchoń // Rozprawy Slawistyczne. 11. – Lublin, 1996. – 355 s.; **Warchoń 2007** – Warchoń S. Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej / S. Warchoń. T. I – V. – Lublin, 2007 – 2015.

Аркушин Г. Л. Вплив говіркового оточення на зооніми північно-західної України

Оскільки в репертуарі селян здебільшого зооніми великих домашніх тварин – коней, корів, кіз, овець, свиней і т. д., а також котів, собак, гусей, курей, а в репертуарі містян – лише найменування домашніх псиків, котів, папуг, хом'ячків, акваріумних рибок та ін., то

й кількісно сільські клички переважають над міськими, маючи інший репертуар.

У статті простежено вплив говіркового оточення на клички тварин, що побутують у північно-західній частині України. Як відомо, на цій території поширені західно- і середньополіські та волинські говірки, тому в зоонімах відбиті їхні найтипівіші особливості. На побутування кличок найвідчутніше вплинули фонетичні риси говірки, зокрема у вокалізмі: а) вимова ненаголошеного [e] як [и]; б) наближення ненаголошеного [o] до [y]; в) заміна [a] на [e] після шиплячих та м'яких приголосних; г) уживання [и] та [y] в новозакритих складах на місці давнього *o, що відповідає сучасному літературному [і], та ін.; у консонантизмі: а) оглушення дзвінких приголосних в абсолютному кінці слова або перед наступними глухими; б) ствердіння [p']; в) вимова [ги], [ки], [хи] як [г'і], [к'і], [х'і]; г) вимова [ф] як [хв] та ін.

Виявлено також вплив на зооніми діалектного наголошення (ваконім *Твёрда*, феліонім *Лёхкий*, гіпонім *Швідкий*), морфологічних особливостей (ваконіми *Малая*, *Молодая* і *Старая*, орнітонім *Хітрая*) та словотвору (гіпонім *Марйóха*, орнітонім *Гіндюкало*). Досить часто лексичні діалектизми ставали твірними основами багатьох кличок, пор.: гіпонім *Здракуватий*, кіноніми *Воробель* і *Бёдрик*, ваконіми *Мутілка* і *Тильбата*, феліонім *Мацько*, кунікулонім *Кульша*. Кличками стають також слова з дитячого лексикону (ваконім *Бубка*, феліонім *Зюзя*) та жаргонізи (кінонім *Тіпа*, феліоніми *Пахан* і *Шкет*).

За мотивацією та словотвором клички тварин найближчі до прізвиськ людей, зокрема знаходимо навіть спільні номени: ваконім *Цяця* – прізвисько *Цяця*, гіпонім *Білко* – прізвисько *Білко*, кінонім *Жук* – прізвисько *Жук*, кінонім *Нік* – прізвисько *Нік*, феліонім *Глушман* – прізвисько *Глушман* та багато ін.

Ключові слова: зоонім, фонетика, твірна основа, говіркове оточення, різновиди діалектизмів.

Аркушин Г. Л. Влияние диалектной среды на зоонимы северо-западной Украины

Поскольку в репертуаре крестьян зоонимы крупных домашних животных – лошадей, коров, коз, овец, свиней и т.д., а также кошек, кур, уток, а в репертуаре горожан – только наименование домашних собак, кошек, попугаев, аквариумных рыбок и др., то и сельские клички преобладают над городскими.

В статье прослеживается влияние диалектной среды на клички животных, которые бытуют в северо-западной части Украины. Как известно, на этой территории распространены западно- и среднепопелесские и волынские говоры, поэтому в зоонимии отражены и их типичные особенности. На бытование кличек ощутило повлияли фонетические черты говора, в частности в вокализме: а) произношение безударного [э] как [ы]; б) безударный [о] звучит как [у]; в) замена [а]

на [э] после шипящих и мягких согласных; г) употребление [ы] и [у] в новозакрытых слогах на месте древнего *о, соответствующего современному литературному [и], и др.; в консонантизме: а) оглушение звонких согласных в конце слов или перед следующими глухими; б) замена [р'] звуком [р]; в) произношение [гы], [кы], [хы] как [г'и], [к'и], [х'и]; г) произношение [ф] как [хв] и др.

Выявлено также влияние на зоонимы диалектного ударения (ваконим *Твѣрда*, фелионим *Лѣхкий*, гиппоним *Швѣдкий*), морфологических особенностей говора (ваконим *Малая*, *Молодая* и *Старая*, орнитоним *Хитрая*) и словообразования (гиппоним *Марйоха*, орнитоним *Гиндюкало*). Достаточно часто лексические диалектизмы становились образующими основами многих кличек, ср.: гиппоним *Здракуватий*, кинонимы *Воробель* и *Бѣдрик*, ваконимы *Мутїлка* и *Тильбата*, фелионим *Мацько*, куникулоним *Кульша*. Кличками становятся также слова из детского лексикона (ваконим *Бубка*, фелионим *Зюзя*) и жаргонизмы (киноним *Тїна*, фелионимы *Пахан* и *Шкет*).

По мотивации и словообразованию клички животных ближе всего к прозвищам людей, в частности находим даже общие номены: ваконим *Цяця* – прозвище *Цяця*, гиппоним *Бїлка* – прозвище *Бїлка*, киноним *Жук* – прозвище *Жук*, киноним *Нїк* – прозвище *Нїк*, фелионим *Глушман* – прозвище *Глушман* и др.

Ключевые слова: зоонимы, словообразование, диалектная среда, разновидности диалектизмов.

Arkushyn H. L. Impact of dialectal environment on zoonyms of northwestern Ukraine

Due to the facts that in vocabulary repertoire of villagers there are mostly zoonyms of large domestic animals, such as horses, cows, goats, sheep, and pigs, as well as cats, dogs, geese, and hens, and in vocabulary repertoire of city dwellers there are only names of domestic pets, such as dogs, cats, parrots, hamsters, and aquarium fish, rural animal names quantitatively prevail over urban ones.

In this article the impact of dialectal environment on animal proper names, which are prevalent in the northwestern part of Ukraine, has been analyzed. As it is generally known, Western- and Mid-Polesian dialects as well as Volhynian dialects are widely spread in this area, that is why the most common features of these dialects are reflected in zoonyms. Animal proper names were mostly influenced by phonetic features of dialects, particularly in vocalism, such as: a) pronunciation of unstressed [e] as [и]; b) qualitative reduction of unstressed [o] to [y]; c) change of [a] into [e] after sibilants or palatalized consonants; d) usage of [и] and [y] in newly-closed syllables instead of the old *o, which corresponds to the modern literary [i]; as well as in consonantism, such as: a) consonant devoicing at the absolute end of a word or before voiceless consonants following; b) hardening of [p'];

c) pronunciation of [ги], [ки], [хи] as [g'i], [k'i], [x'i]; d) pronunciation of [ф] as [xv].

It has been also demonstrated that zoonyms were influenced by dialectal stress (for example, *Tvérda* (Твёрда) as a name for a cow, *Lékhkyi* (Лéхкий) as a name for a cat, *Shvýdkyi* (Швéйдкий) as a name for a horse), morphological features (for example, *Maláia* (Малáя), *Molodáia* (Молодáя) and *Staráia* (Старáя) as names for a cow, *Khíttraia* (Хíттрая) as a name for a bird) and word formation (*Mariókha* (Марéоха) as a name for a horse, *Hindiúkaló* (Гиндéюкало) as a name for a bird). Lexical dialecticisms often served as derivational stems for many animal names, cf.: *Zdrakuvátyi* (Здракувáтий) as a name for a horse, *Vorobél* (Воробéль) and *Bédryk* (Бéдрик) as names for dogs, *Mutílka* (Мутéлка) and *Tylbáta* (Тильбáта) as names for a cow, *Mátsko* (Мáцько) as a name for a cat, *Kúlsha* (Кúльша) as a name for a rabbit. Children's vocabulary and jargon also serve as sources for animals proper names (for example, *Búbka* (Бúбка) as a name for a cow, *Ziúzia* (Зю́зя) as a name for a cat; *Tíra* (Тéна) as a name for a dog, *Pakhán* (Пахáн) and *Shket* (Шкет) as names for a cat).

In terms of their motivation and derivation, animal proper names are most close to nicknames that people have, in particular even common names can be found, such as *Tsiátsia* (Ця́ця) as a name for a cow and a nickname, *Bilkó* (Бéлкó) as a name for a horse and a nickname, *Zhuk* (Жук) as a name for a dog and a nickname, *Nik* (Ник) as a name for a dog and a nickname, *Húshman* (Глúшман) as a name for a cat and a nickname.

Key words: zoonym, phonetics, derivational stem, dialectal environment, varieties of dialecticisms.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2016 р.

Прийнято до друку 27.09.2016 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Г. К. Барилова (Старобільськ)

УДК 811.161.2'282.2'373

НАЗВИ ТРАДИЦІЙНИХ НАРОДНИХ ІГОР З М'ЯЧЕМ

Українські народні ігри – невід'ємна частина фізичного та морального виховання дітей, адже „народна гра являє собою сукупність різноманітних природних рухових дій, що визначають поведінку гравців” [Дзига 1999: 490]. Ігри містять давні, традиційні, та нові елементи обрядовості.

Найповніші записи ігор, поширених на Слобожанщині, сягають кінця ХІХ ст., а описи дитячих забав мають неоціненне значення для сучасних дослідників (П. Іванов „Игры крестьянскихъ дѣтей въ Купянском уѣздѣ”, 1889; В. Іванов „Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края”, 1898).